

a Grendel-akta

A SZLOVÁK GREDEL 2.

Görözdi Judit Grendel Lajos „totálisnak nevezhető” szlovák befogadásában elsősorban „értelmiségi szerepvállalásának” tulajdonít különösen nagy jelentőséget, ami főleg a rendszerváltást megelőző, majd közvetlenül követő esztendőkből, illetve az 1989–1990-es politikai fordulattal csúcsosodott ki. Mivel írónk ekkori magatartása és tevékenysége a széles nyilvánosság előtt is részletesen ismert és kellőképpen feldolgozott, itt csupán ama máig legemlékezetesebb fellépésére, az egyik, 1989. novemberi pozsonyi tömegtüntetés százazres nyilvánossága előtt magyarul elmondott beszédére utalnék. Melynek köszönhetően a rendszerváltás idején „a szlovák társadalom szélesebb nyilvánossága számára [...] a magyar kisebbség egyik »arca« lett” (Görözdi).

Peter Zajac, a tömegtüntetés egyik szervezője úgy emlékszik az eseményre, hogy Grendel, fellépése előtt, megkérdezte tőle, beszélhet-e magyarul, anélkül, hogy kinevetnék, miután pedig a tömeg megtapsolta, kijelentette: nem hitte volna, hogy ilyesmi megtörténhet. De ott volt Grendel a Szlovák PEN Központ még fordulat előtti megalakításánál is, mely szervezet „a demokratikus nézeteket valló írástudók tömörülésének fegyverténye lett” (Görözdi), 1996–1998-ban pedig „a legnagyobb presztízsű szlovák írókat” követte annak elnöki posztján. Emellett volt szlovák lap, amely szerkesztőbizottsági tagjául választotta, és előfordult, hogy ugyanazon évben az egyik alkalommal egy szlovák íróküldöttséggel: Ladislav Ballekkel és Peter Zajacal egy bécsi PEN-konferencián vett részt, másik alkalommal magyarországi írókkal, majd a jugoszláv Tolnai Ottóval és Végel Lászlóval olvastak fel műveikből az osztrák fővárosban, s később Svédországban az erdélyi Lászlóffy Aladárral, Párizsban pedig szlovákiai magyar írótaival: Tózsér Árpáddal és Farnbauer Gáborral volt felolvasása.

Emellett egyik, mind irodalomtörténeti, mind közéleti szempontból fontos felszólalását történetesen a Csehszlovákiai Írók Szövetségének még 1988. októberi dobříši tanácskozásán tartotta az írói felelősségről. Vagyis, amikor még semmit sem lehetett sejteni az egy év múlva bekövetkezett bársonyos forradalomról, ám az általa (is) megfogalmazottak ugyancsak szerepet játszottak abban a társadalmi-politi-

kai erjedésben, amely végül az 1989-es tektonikus erejű társadalmi-politikai változásokhoz elvezetett. Dobříšban ugyanis írónk az egyes alkotói típusok és nézetek természetes különbözőségéről, az ellentétes felfogások nyilvánosság előtti ütköztetéséről, a pluralizmusról mint az irodalom alapfeltételéről beszélt. (Felszólalása a cseh és szlovák irodalmi sajtóban is megjelent.)

A következő év tavaszán, tehát még mindig fél évvel a novemberi-decemberi események előtt, a toleranciáról fejtette ki véleményét a *Literárny týždenník* szlovák írókat megszólaltató kerekasztal-beszélgetésén, feltéve magának a kérdést, hogy bár maga is a toleranciát szajkózza lépten-nyomon, nem tudná megmondani, vajon ő toleráns-e és milyen mértékben... Egyvalamiben azonban biztos, hogy noha a beszélgetés résztvevőinek egyikével-másikkal határozottan nem ért egyet, kitűnő íróknak tartja őket ő is, vagyis, ideológiai meggyőződésüktől függetlenül nincsenek kétségei irodalmi értékeik felől. Lényegesebb számára a kérdés, miért nem jöhet létre párbeszéd a különböző írói nézetek és csoportok között, hiszen mindegyik oldalon születtek vitathatatlan irodalmi értékek. S még hozzátette: „Végére mi már a minőségi irodalmat sem tudjuk megfelelőképpen értékelni. Azaz e tekintetben mind intoleránsak vagyunk a másikkal szemben.” Egyébként már egy-két évvel korábban, a budapesti *Magyar Nemzet*nek nyilatkozva is az „írói közeg”, „irodalmi környezet” intoleranciáját szapult, s a „különböző írói csoportok, kis társaságok ízlésdiktatúrája” által okozott károkról beszélt. Szerinte ugyanis az irodalomban „nem szabad, hogy legyenek kánonok és előírások, mivel nem a hasonlóság, nem az egyformaság tesz érdekessé egy irodalmat, hanem a különbözőség, a sokszínűség, az eredetiség...” Az e korai nyilatkozataiban megfogalmazódó nézetei később láthatóan a 2010-ben megjelent nagy ívű munkájában, *A modern magyar irodalom történetében* összegeződtek, ahol több olyan alkotóhoz és műhöz is elfogadólág közelített – amit többen szemére is vetettek –, akiről és amelyekről az addigi kánonok – politikai vagy ideológiai, esetleg egyéb, ízlésbeli okból, intoleranciájuknál fogva – nem vettek tudomást.

Mindezek alapján (is), a „szlovák” Grendel részletesebb

ismerete olyan, egyelőre a magyar olvasó, illetve kritika, irodalomtörténet-írás által figyelmen kívül hagyott értelmezési tartomány(oka)t is feltárhatna a számunkra, amelyek eddig, néhány kivételtől eltekintve, rejtve maradtak előttünk. Azaz nem lehetnek mellékesek a számunkra Grendel azon írásai, nyilatkozatai, alkalmi felszólalásai (beszédei) sem, amelyek egyelőre csak szlovákul láttak napvilágot (fordításban, esetleg eleve szlovákul íródtak). Azaz, mint Görözdi Judit is megállapította: „A teljes szlovák Grendelre vonatkozó szekunder irodalom egyelőre nincs felgyűjtve, de már a szórványos kutatás alapján is látszik, hogy nagy anyagról van szó.” Érdemes lehetne ismerni például írónk szlovák (cseh, illetve egyéb külföldi) lapoknak adott nyilatkozatait, melyek új elemekkel, adott esetben alapvető kitételekkel, ismeretekkel bővíthetnék életműve és pályája értelmezését. (Természetesen hasonló feladat lehet[ne] Grendel magyar nyelvű interjúinak, nyilatkozatainak a feltárása és egybegyűjtése, tudniillik ezeknek egyelőre csupán a kis töredékük tartozik az ismertebbek, illetve a szakirodalom által hivatkozottak közé.) Ugyanígy fontos és hiánypótló lehetne egy magyar nyelvű válogatás közreadása írónk szlovák kritikai recepciójából, mely egyúttal megmutathatná szlovák és magyar értelmezésének párhuzamait és eltéréseit is. És nem lenne érdektelen a magyar Grendel-kutatás és -értelmezés számára egy, a munkásságát értékelő szlovák monográfia sem (csak sajnálható, hogy a Kalligram Kiadó kortárs szlovák írókat bemutató, kiváló, szlovák nyelvű monográfiáisorozatában erre nem került sor).

A „szlovák” Grendellel kapcsolatban kiemelt jelentőségű, hogy szépirodalmi műveit egy regényén és talán még néhány kisebb írásán kívül az olvasó túlnyomórészt Karol Wlachovský fordításában ismerheti. Ami egyúttal azt is jelenti, hogy írónk munkái szlovákul (is) egységes nyelven szólalnak meg és egységes fordítói felfogást tükröznek, ami sok szempontból előnyük is, noha vannak, akik fenntartásaikat is megfogalmazták ezzel kapcsolatban. Bár e tekintetben ismert, hogy Wlachovský írókkal a legszorosabb együttműködésben, az ő maximális egyetértésével, nem egy esetben kéziratból fordította annak műveit, s többször is

megtörtént, hogy maga a mű és (szlovák) fordítása egyszerre jelent meg. Azaz olyan alkotói párost jelentettek ők ketten, akik között a szó valódi értelmében vett – szinte társalkotói? – műhelymunka alakult ki, kölcsönösen formálva egymás nézeteit, és közösen, szoros együttműködésben alakították ki azt a (szlovák) nyelvet, melyet a szlovák olvasó Grendelének ismer. Ezért a Karol Wlachovskýval készült (nagy) interjúkból élettörténetén, irodalomfelfogásán, valamint műfordítói útján, vonzalmain, elhivatottságán és módszerein kívül írónkkal való kapcsolatáról, közös műhelymunkájukról, s esetenként Grendel gondolkodásáról is számos, életútja és művei értelmezését is gazdagító ismeretet nyerhetünk, amiért azok ebből a szempontból is megkerülhetetlenek. (Gondolok itt elsősorban Mag Gabriella *A fordítás mint szellemi barkácsolás* című, magyarul is olvasható interjújára, (Kalligram, 2014. 6. sz.), valamint Magdaléna Keresztesová 2016-os, terjedelmes beszélgetésére a www.mladaveda.sk portálon (*Rozhovor s prekladateľom Karolom Wlachovským* [Beszélgetés Karol Wlachovský műfordítóval]).

S bár a későbbiekben, írónk szlovák recepciója – és részben a magyar is – azt a hatást taglalja, melyet írásaival a szlovák (posztmodern) epikára gyakorolt, valószínűleg érde-

mes volna egyszer közelebbről megnézni azt is, hogy az 1960–1970-es évek szlovák költészetének és prózájának fejlődésirányai mennyire tükröződtek vissza a csehszlovákiai magyar írók főképp fiatalabb, az 1960-as évek derekától indult nemzedékei – azaz Grendelék – törekvéseiben.

Érdekes módon épp Grendel szerb fordítója, Sava Babić mutatott rá egy vele készített interjúban, hogy „műveinek háttérében ott érezni a szlovák kultúra ismeretét, jelenlétét” is, azaz „műveiben kultúrák találkozásának lehetünk tanúi” (amit például magyarországi kritikussai és értelmezői nem feltétlenül találtak eddig kihangsúlyozásra érdemesnek). Pontosan és körültekintően fogalmazott ezzel kapcsolatban a halála utáni szlovák nekológok egyikében Vladimíra Gahérová, aki szerint Grendel bár „mindvégig kizárólag magyar írónak tudta magát”, az egyik legnagyobb szerencsétlenségnek tartotta, ha műveit csupán valamely nemzethez tartozásának „optikáján át”, s nem általánosan érvényes kritériumok szerint nézték volna. Grendel pedig műveivel, munkásságával kétségtelenül átlépett egyetlen ország határain, s ilyképpen „a közép-európai kulturális tér egyik központi szereplőjévé tudott válni”.

(A sorozat befejező része a következő számban)

Szent István